

Warszawa, 04 stycznia 2018 r.

dr hab., prof. APS Bernadeta Szczupał
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej
Instytut Pedagogiki Specjalnej
w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Piotra Pyrcza *Psychospołeczne korelaty poczucia jakości życia osób po urazie rdzenia kręgowego aktywnych zawodowo* przygotowanej pod kierunkiem naukowym promotora prof. nadzw. dr hab. Krystyny Barłóg

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska podejmuje ważną, złożoną i aktualną problematykę dotyczącą jakości życia osób po urazie rdzenia kręgowego. Tytuł rozprawy jednoznacznie określa podjęte zamierzenie badawcze. Praca wprowadza w niezbyt często podejmowane obszary rozważań dotyczących teorii i praktyki pedagogicznej. Stąd też analizy teoretyczno-badawcze, ukierunkowujące działania praktyczno-wdrożeniowe, stają się niezwykle cenne.

Jednocześnie pragnę podkreślić, że tytułowe zagadnienie korelatów poczucia jakości życia osób po urazie rdzenia kręgowego jawi się jako jedno z trudniejszych, istotne w analizach badawczych. Dużym utrudnieniem jest wielowątkowość, rozbieżność w stosowaniu pojęcia jakości życia przez różnych badaczy. Wiedza na prezentowany temat jest bardzo istotna z punktu widzenia procesu rehabilitacyjnego osób z niepełnosprawnością. Problematykę poruszoną w niniejszej pracy należy uznać za niezwykle cenną, szczególnie w aspekcie dzisiejszej rzeczywistości społecznej i ekonomicznej, w której ma znaleźć swoje miejsce osoba z niepełnosprawnością. Zjawisko psychospołecznych korelatów poczucia jakości życia osób po urazie rdzenia kręgowego ma wielowymiarowy i zindywidualizowany charakter, podlegający oddziaływaniu wielu zmiennych wyrażających się w swoistej nadrzędności względem wielu sytuacji wyznaczających codzienność osoby zmagającej się z trwałymi ograniczeniami w zdrowiu i sprawności.

Zaprezentowana mi praca jest interesująca i ważna dla teorii i praktyki pedagogiki specjalnej. Oceniając rozprawę odniosę się w pierwszej kolejności do kwestii ogólnych – wartości podjętego tematu oraz struktury dysertacji, natomiast w dalszej części skupię się na zagadnieniach szczegółowych. Przedstawione uwagi nie umniejszają poziomu merytorycznego przedłożonej do recenzji dysertacji.

1. Uwagi ogólne

Trafnie wybrany tytuł pracy wyznacza niezwykle ważny i aktualny kierunek tematyczny podejmowanych przez Doktoranta zagadnień. Rozprawa posiada układ typowy dla prac o charakterze empirycznym. Zawiera zrównoważoną, merytorycznie uzasadnioną i uporządkowaną strukturę części, rozdziałów i podrozdziałów, odzwierciedloną poprzez wielość i sposób ich konstrukcji. Jest to pewna komplementarna, zamknięta całość, ukazująca poprawność warsztatową i merytoryczną Autora. Praca z formalnego punktu widzenia napisana została dobrym językiem, występuje konsekwencja w zapisie bibliograficznym. Jednak praca zawiera pewne błędy językowe, literowe, edytorskie i nie jest w pełni satysfakcjonująca graficznie. Sądzę, że w aneksach powinny być zawarte tabele z wynikami surowymi, uzyskanymi przy zastosowaniu właściwych kwestionariuszy. Wyniki surowe są istotne w procedurze przekształcania szczegółowych wyników badanych. Odnotowane nieścisłości nie uwzględniam w ocenie merytorycznej tej dysertacji, chociaż w czytaniu wywołują pewien dyskomfort. Ogólnie wyrażam przekonanie, że Autor dowiódł swoich umiejętności pisania tekstu naukowego.

2. Struktura pracy oraz teoretyczne podstawy badań

Konstrukcja recenzowanej pracy jest przejrzysta i nie budzi wątpliwości. Analiza jej struktury pozwala na wyodrębnienie trzech rozdziałów teoretycznych, rozdziału metodologicznego, rozdziału zawierającego prezentację i analizę przeprowadzonych badań oraz syntezy pracy, weryfikacji hipotez wniosków końcowych, zakończenia, wykazu tabel i wykresów. Dysertację zamyka bibliografia oraz aneksy zawierające zastosowane podczas badań własnych narzędzia. Całość rozprawy została zawarta na 220 stronach.

Przede wszystkim podkreślić należy podstawę teoretyczną pracy – wyróżnia ją aktualna i reprezentatywna dla podejmowanego tematu baza źródłowa, dająca możliwość prawidłowego opisu badanych zagadnień.

Dysertację prawidłowo rozpoczyna dobrze napisany wstęp. W rozdziale pierwszym Doktorant omawia podstawowe medyczne, psychologiczne i społeczne aspekty urazu rdzenia kręgowego. Rozdział ten złożony jest z pięciu szczegółowych podrozdziałów. Jest spójny logicznie, prezentuje wszelkie niezbędne informacje związane z omawianym zagadnieniem.

Drugi rozdział zawiera podstawową prezentację i analizę literatury dotyczącej jakości życia oraz ich wymiarów. Doktorant przedstawia ogólny przegląd literatury dotyczącej genezy pojęcia jakości życia. Omawia jakość życia w naukach społecznych, w koncepcjach pedagogicznych oraz jakość życia uwarunkowaną stanem zdrowia. Rozdział nie budzi wątpliwości, jest merytorycznie poprawny, choć nie wyczerpuje zagadnienia.

W rozdziale trzecim Doktorant trafnie przedstawia teoretyczną analizę psychospołecznych korelatów poczucia jakości życia. Omawia samoocenę, otoczenie społeczne, poczucie koherencji i wartości. Jest to korzystne nawiązanie i wyeksponowanie istotnych treści w koncepcyjnym ujęciu tematu własnych badań. Rozdział jest napisany prawidłowo, ale w podrozdziale dotyczącym poczucia koherencji zauważam brak znacznie szerszego i bezpośredniego odniesienia Doktoranta do publikacji twórcy tego pojęcia - A. Antonovsky'ego. Krótkie cytowanie z tzw. „drugiej ręki” nie jest wystarczające.

Wszystkie rozdziały zostały napisane prawidłowo, jednak ze względu na podkreślane w dysertacji pełne uczestnictwo osób z niepełnosprawnością w życiu społecznym, warto zamiast pojęcia *jednostka* używać pojęcia *osoba* oraz zamiast pojęcia *osoba niepełnosprawna* – *osoba z niepełnosprawnością*. Chcę podkreślić, że używając takich pojęć sankcjonujemy segregacyjny model podejścia do osób z niepełnosprawnością, co w kategoriach społecznych ma istotne znaczenie.

Zauważam też braki podsumowań w zakończeniach poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów. Podsumowania pełnią ważną funkcję syntetyzującą i inicjującą dalsze rozważania, dlatego też wymagana jest szczególna dbałość o ekspozycję treści faktycznie w danym miejscu znaczących.

Ogólnie ujmując część teoretyczną, sędzę, że Doktorant zaprezentował dobrą znajomość i rozwagę w doborze literatury, udowadniając tym samym prawidłową orientację w przedmiocie podjętych badań własnych. Część teoretyczna pracy oparta jest na reprezentatywnej literaturze dla przyjętego przedmiotu badań i świadczy o tym, że Doktorant posiada umiejętność naukowego wglądu w przedmiot badań i analiz oraz syntetycznie przedstawia treści zawarte w literaturze naukowej. Zaprezentowane przez Autora teoretyczne tło badań stanowi rezultat kwerendy literatury z różnych dyscyplin naukowych – przeważają prace z zakresu pedagogiki, psychologii i socjologii. Poza wymienionymi wcześniej

uwagami, nie mam zastrzeżeń do kompetencji Doktoranta i Jego wiedzy dotyczącej omawianej problematyki.

3. Metodologia badań

Rozdział czwarty dysertacji zawiera metodologiczne podstawy badań własnych. Rozdział ten zawiera przedmiot i cel badań, właściwie sformułowane problemy i hipotezy badawcze, zmienne i wskaźniki, metody, techniki i narzędzia badawcze, teren badań oraz charakterystykę badanej grupy i kryteria jej doboru. Stwierdzam, że sformułowane hipotezy uporządkowały badane fakty i jednoznacznie określiły stanowisko Doktoranta. Sądzę jednak, że hipotezy należało wzmocnić konkretnymi odwołaniami do źródeł teoretycznych i empirycznych. W rozdziale tym Doktorant prawidłowo omawia wykorzystane w badaniach własnych narzędzia badawcze. Szczegółowo przedstawia Kwestionariusz WHOQOL – Bref, Indeks Jakości Życia C. E. Ferrans i M. Powers, Kwestionariusz wywiadu (narzędzie autorskie Doktoranta). Dobór narzędzi badawczych do zbierania danych w aspekcie celu badań i sformułowanych problemów badawczych oceniam pozytywnie. Cały opis jest przejrzysty i zrozumiały. Niestety zabrakło omówienia zastosowanych metod i technik badawczych (pomimo wyodrębnienia w tym rozdziale takiego podrozdziału). Zabrakło też szerszego omówienia przyjętej strategii badawczej.

Zupełnie odrębną kwestią jest prezentacja metod analizy statystycznej. Zastosowane statystyki weryfikujące są przemyślane i zostały dobrane prawidłowo, a Doktorant wykazał się bardzo dobrymi umiejętnościami zarówno ich wykorzystania, jak i interpretacji.

Uogólniając pragnę podkreślić, że pomimo przedstawionych uwag, całą strategię badań oceniam pozytywnie. W rozdziale tym zauważalna jest znajomość literatury metodologicznej, która ujawnia się trafnymi odwołaniami do wielu pozycji z tego zakresu.

4. Wyniki badań

W rozdziale piątym Doktorant przedstawił wyniki przeprowadzonych badań własnych. Uzyskany materiał badawczy jest obszerny, a jednak Doktorant potrafił nad nim dobrze zapanować. Prezentacja wyników badań jest prawidłowa, logiczna i klarowna. Analiza wyników badań pozostaje w logicznym związku z przyjętymi w pracy problemami badawczymi. Doktorant dla przejrzystości pracy wyniki umieścił w licznych tabelach i wykresach. Wiele z przedstawionych tabel wymaga pewnego dopracowania, a zaprezentowane wyniki dokładniejszego omówienia. W podrozdziałach brak podsumowań.

Bywa, że podrozdział jest zakończony tylko tabelą lub wykresem np. s.146. Tabela lub wykres nie może być formą podsumowania i analizy zgromadzonych danych empirycznych. Niektóre z przedstawionych tabel i wykresów są oddzielane od siebie jednym lub dwoma zdaniem opisu. W rozdziale brakuje szerszej analizy lub własnego ustosunkowania się do uzyskanych danych empirycznych. Bywa, że analizując otrzymane wyniki badań Doktorant używa niejasnych pojęć, np.: *znamienna statystycznie różnica, dużo silniejsza korelacja*. Pomimo przedstawionych uwag stwierdzam, że Doktorant wykazał się dobrą umiejętnością interpretacji uzyskanych danych empirycznych. Oceniając całość analizy merytorycznej otrzymanych wyników badań mogę stwierdzić, że jest ona logiczna, prawidłowa pod względem metodologicznym, a powyższe uwagi nie obniżają jej ogólnie pozytywnej oceny.

Rozdział szósty dysertacji to dyskusja i weryfikacja hipotez oraz wnioski i uogólnienia. Jest to dobrze napisana synteza, ale zabrakło w niej znacznie szerszej dyskusji wyników, dokładniejszego porównania otrzymanych wyników badań z wynikami innych autorów, np. z wynikami obszernie zaprezentowanymi w części teoretycznej. Jednak, oceniając całość analizy merytorycznej otrzymanych wyników badań, pomimo przedstawionych uwag, stwierdzam, że Doktorant bardzo dobrze wywiązał się z postawionego sobie zadania. Z całym przekonaniem stwierdzam, że Doktorant wykazał się umiejętnością prawidłowej prezentacji i analizy zgromadzonych w toku badań własnych materiałów i danych.

5. Ogólna ocena rozprawy

Szczegółowa analiza pracy pozwoliła już wcześniej odnieść się do wielu jej elementów. W tym miejscu pragnę wyrazić opinię globalną. Oceniając przedłożoną do recenzji dysertację należy przede wszystkim podkreślić wartość samego pomysłu badawczego, jego aktualność, a także duże znaczenie, jakie dla praktyki rehabilitacyjnej mają wnioski z przeprowadzonych badań. Temat zakreślony w tytule rozprawy Doktorant omówił kompetentnie i wystarczająco. Recenzowana dysertacja w znacznym stopniu wzbogaca wiedzę z zakresu teorii i praktyki pedagogiki specjalnej. Praca odznacza się wartościowym nowatorstwem i pogłębioną refleksją Autora nad aktualnymi psychospołecznymi korelatami jakości życia osób po urazie rdzenia kręgowego.

Doktorant wykazał się bardzo dobrą znajomością literatury z zakresu objętego przedmiotem rozprawy, a cytowane w pracy liczne źródła pozwoliły zarówno na zakreślenie teoretycznych podstaw badań, jak też na wyprowadzenie konkretnych problemów badawczych. Doktorant wykazał się także pracowitością, zainteresowaniami badawczymi,

widocznymi w sposobie stawiania pytań naukowych. Recenzowana rozprawa potwierdza umiejętność Doktoranta do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej poprzez zaprojektowanie, przeprowadzenie i wnioskowanie z przeprowadzonych badań. Uwagi krytyczne, które przedstawiłam w recenzji nie umniejszają pozytywnej wartości rozprawy. Przedstawiona do recenzji praca, spełnia wszystkie kryteria rozpraw doktorskich zarówno w warstwie teoretycznej, jak i metodologicznej oraz empirycznej. Jest dobrze napisaną rozprawą naukową. Doktorant przeprowadza swój naukowy wywód w sposób prawidłowy, jasny i logiczny.

W moim przekonaniu stwierdzam, że dysertacja Pana mgra Piotra Pyrcza *Psychospołeczne korelaty poczucia jakości życia osób po urazie rdzenia kręgowego aktywnych zawodowo* spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w art.13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. Nr 65 poz.595, z późn. zm.). Na tej podstawie stawiam wniosek o dopuszczenie Pana mgra Piotra Pyrcza do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora.

Bernadeta Łopusz